

■■■ KOVÁCS SZTRIKÓ ZOLTÁN ■

Kovács Sztrikó Zoltán (Kisbajmok, 1912. április 19. – Újvidék, 1985. február 13.) fizikus, pedagógus, író, grafikus. Tanyasi tanítóházaspár ötödik gyerekéeként született, Szabadkán járt gimnáziumba, Belgrádban szerzett fizikatanári képesítést. Társaival ő alapította a *Hidat*, akárcsak elődjét, az *Órtüzet*. A Bolyai Farkas Egyesület irodalmi csoportját vezette, a *Napló Habostorta* című gyerekmellékletét írta és illusztrálta. 1938-tól a szabadkai főgimnáziumban, 1941-től az újvidéki szerb gimnáziumban tanított fizikát. A háború után 1946–47-ben a szabadkai tanítóképzőben, majd tíz évig az újvidéki Pedagógiai Főiskolán, tizennyolc évig pedig a Természettudományi Karon adott elő. Gyerekeknek írt tudománynépszerűsítő (*Fizi Karcsi kalandjai*. 1959, 1983) meg tudományos fantasztikus meséket (*A lábfülesek bolygóján*. *Csodálatos bukfencia*. 1961, 1983), és megírta Nikola Tesla regényes életrajzát (*Üstökös*. 1956) is.

Az interjú 1982. március 15-én készült. Részlete megjelent a *Létünk* 1986. évi 6. számában.

Nem tudom, mikor találkoztam először vele, csak arra az időre emlékszem, amikor már viszonylag rendszeresen, legtöbbször vasárnap délelőtt, ellátogatott hozzánk beszélgetni, elfogyasztott egy szelet süteményt, majd egy óra elteltével felállt és elbúcsúzott. Mondtuk neki, üljön csak, mindjárt kész az ebéd, de azt válaszolta, máskor is jönni akar, és tisztában van azzal, hogy tudnak nagyon unalmasak lenni az öregek.

Pedig semmit se szeretett úgy, mint mesélni. Ennél a szenvedélyénél talán már csak a kíváncsisága volt nagyobb. A kíváncsisága által építette fiatalkorában rendkívül szerteágazó kapcsolati hálóját, mert mindenhova benézett, ahol valami újat sejtett.

Társaival ő alapította a *Hídat*, első fejlécét is ő készítette linómetszettel, amiben nyilván az is közrejátszott, hogy Lévay Endre, a folyóirat első szerkesztője a közvetlen szomszédjuk volt. Lévay írta róla búcsúzva tőle: „Ifjúkorában olyan mozgalmas életet élt, amelynek lendületei – ha nem szelíd lírai lelkiakat – élharcost érlelhetek volna belőle. [...] Ott volt a Népkör ifjúsági mozgalmában, részt vett nem egy kezdeményezésben, ott volt a *Híd* alapítói között is, s a folyóirat szerkesztését és szervezését [...] másfél éven át lelkiismeretesen látta el. Mint egyetemi hallgató egy pillanatra sem szakította meg kapcsolatát a szabadkai fiatalok mozgalmával...³²

Ott volt a belgrádi Bolyai Farkas Egyesület alakulásánál, ő volt az egyesület keresztapja is, irodalmi csoportját vezette. Írta és rajzolta a *Habostortát*, a *Napló* gyerek mellékletét.

Háború utáni főiskolai és egyetemi tanári pályáját nagyban befolyásolta, hogy amikor a háború alatt Szabadkáról áthelyezték az újvidéki szerb gimnáziumba, diákjai révén került kapcsolatba azokkal, akik később sorsáról, szakmai pályafutásáról döntöttek.

A Tájékoztató Iroda határozata után terepi rendezvényekre járt a *Magyar Szó* újságíróival, és miközben azok propagálták a politikát, addigi ő karikatúrákat rajzolt a színpadon.

De mi sem állt tőle távolabb, mint hogy kapcsolatrendszerét politikai karrierre váltsa. Baloldalisága személyiségéből, igazságérzetéből, tiszta erkölcsi értékrendjéből eredt. És amikor nem látta ennek megvalósulását, el is hallgatott. Nem hangoskodott, de abból, amit tett, mindig tudni lehetett, hogy mit gondol.

³² Lévay Endre: Kovács Sztrikó Zoltán (1912–1985). *Üzenet*, 1985. 4. sz. 285.

Megadatott neki, hogy ne csak a gyerekeket tanítsa meséivel, hanem az egyetemi hallgatókat is, bár nem juthatott előre az egyetemi ranglétrán, mert nem volt tudományos fokozata. De ez ugyanúgy nem érdekelte, mint a „politika mint hivatás”. Időnként igyekeztek becserkészni, tréfásan fiatal titkárnőt ígérve neki („mintha már a gonosz nyelvek jelentése eljutott volna az illető fülébe”), de ő erre nem volt rászorulva. Nemigen titkolta, hogy még öregkorában is nagy örömét lelte fiatal barátnőjében, mint ahogy a konyhában, a csirkét sütve is „élvezte a fizikát”.

„Ő volt a felületes köztudat számára a különc, a bohém, a bogaras – írta róla Vébel Lajos –, akinek legfőbb érdeme, hogy jópofa adomákat lehet mesélni róla, akit nem kell túlságosan vagy egyáltalán komolyan venni [...] Az volt, ím, a legnagyobb hibája, hogy nem tudott fontoskodni? Hogy a megtestesült ellentéte volt mindennemű nagyképűségnek? Minek folytán ügyesen adminisztrálni sem tudta magát? [...] És nem tudni, mi több, talán sohasem fogjuk megtudni, mi mindent csinált még, és ez az adathiány is páratlan szerénységének a jele. Annak, hogy alkatilag valóságos antihős volt egy csakugyan hősi korszakban. És mivel az volt, ezúttal talán ne is firtassuk tovább való és vélt társadalmi érdemeit, hiszen ha ő ezt fontosnak tartotta volna, akkor harcoss életrajzát is közelebbről ismernénk. Vegyük úgy, hogy ez lehetne most is a kívánsága, és utolsó találkozásunk is történjék az ő stílusában. Vegyük le a kalapunkat, mosolyogjunk, ha tudunk, csodáljuk meg százegynéhány fényképezőgépét, és azt, hogy még mindig milyen frissen fiatalos...”³³

Jókedvű ember volt, aki pontosan látta a lehetőségek korlátait. Nem mondta soha, amit nem gondol, de nem mindig mondta, amit gondol. „Neću šut sa rogatim” – így szokta kifejezni magát, ami annyit jelent, hogy akinek nincs szarva, annak nem érdemes megküzdenie az agancsosokkal.

Vagy talán nem ő használta ki legokosabban a kapcsolati tőkét?

³³ Vébel Lajos: Előre köszönve Kovács Sztrikó Zoltánnak. 7 Nap, 1985. február 22. 8–9.

Tessék, állok rendelkezésére. Beszélgessünk szabadon, kézirat nélkül, mert akkor legalább teljesen őszinte vagyok. Én általában nem szeretek hazudni, mert ha hazudnék, azt meg kellene jegyeznem. Mendacem oportet esse memorem – vagyis tudni kell, hogy kinek mit hazudtam. Inkább nem hazudok, megmondom őszintén, amit gondolok.

Vázoljuk először az életútját...

Egy tanyai iskolában, a Szabadka melletti Kisbajmokon születtem. Apám, anyám tanító volt. A kisbajmoki parasztyerekkel játszottunk, együtt őriztük a disznókat, együtt csináltunk furulyát meg többől sípot. Nagyon érdekes környezet volt, nagyon sok babonával. Például, hogy egy rongyon nehogy átlépj, mert beteg leszel, vagy hogy amikor a Prokes téglagyár kéményébe belevágott a villám, azt a boszorkány csinálta. Nekem ezek a boszorkánymesék sose tetszettek. Meséltem már gyerekkoromban is testvéreimnek, de igyekeztem mindig valóságos dolgokat mesélni. Tehát reális meséket.

Melyik a legkorábbi emléke?

Volt egy nagyon kis számárság, azt talán nem is volna szabad elmondanom. Tekintve, hogy nagy család voltunk, öt gyerekkel, én mint idősebb a nagyanyámmal a konyhában aludtam. Ott tartották a kiscsirkéket is. Ötéves lehettem, amikor egyszer ki akartam bámulni az ablakon és valahogy ráléptem egy kiscsirkére. Szörnyülködött a család, jaj, mit csináltál! Mondom, hát én mondtam neki, hogy pardon... Nagyon finom gyerekeknek indultam, később az élet kissé eldurvított...

Emlékszem, lerajzoltam, ahogy a marokkóiak jöttek be a szerb katonákkal, írtam kis szöveget is hozzá, nyomtatott betűkkel, mert hétéves korban az ember még nem sokat tud írni. De azért lényegében egy képes riport volt az. Nagybátyáim közül az egyik főkertész volt, az ellátott papírral és ceruzával. Meg kellett mutatnom neki a rajzokat, és akkor újabb füzeteket, ceruzákat kaptam, s mindig megdicsért. Festőművész szerettem volna lenni.

Ötödikes koromban igazi rossz kamaszkölyök voltam. Angyalkákat rajzoltam egész tanév alatt a bajai úti temetőben a sírokra, akkoriban főként azok érdekelték, nagyon bájos kis angyalkák ugráltak vagy ültek ott a sírokon. Tehát a temető volt a fő szórakozóhelyem, azon mentem mindig keresztül, újabb ösvényeket keresve. Az eredmény megvolt. Ötödikben kegyetlenül elbuktam, méghozzá öt tantárgyból, a négy nyelvből

és történelemből. Apám mint jó pedagógus, még fel se pofozott. Elvezetett Ascher Askenazihoz, egy nagyon intelligens fametszőmesterhez. A nyári szünidőt tehát nem strandolással töltöttem, hanem ott voltam az üzletben, feltöröltem, fölsőprögettem és csináltam a metszeteket. A nyár végén apám megkérdezte: „Itt maradsz a mesternél, vagy pedig tanulsz tovább?” Mondom, inkább tanulok. Ismétetem az ötödiket és aztán sikerült átmennem magyar tagozatba. (Addig szerb tagozatban voltam.) A magyar tagozaton bizonyos doktor Petényi Gyula felkarolt. Talán katonatársa lehetett apámnak, vagy valami pedagógusi kapcsolat lehetett közöttük, agyondicsérte a dolgozataimat, egyszerűen költőnek és hadvezérnek neveztek ki, úgyhogy ettől inspirálva novellákat írtam. Kis Jóska barátommal nyolcadikban megcsináltuk az *Őrtűzet*, sokszorosítottuk a szerb jegyzeteket.

Hogyan került először kapcsolatba a fizikával?

Az iskolában a fizikai és vegytani szertár eszközei fönt voltak a szekrény legmagasabb polcán, alattuk pedig az osztálykönyvek és hasonló iratok. 7-8 éves koromban én már oda felmáztam. Fel kellett állnom az alsó polcokra és úgy elértem a villanycsengőt meg a Leclanche-elemet. A patikában szereztem szalmiáksót, és működött is mind a kettő.

A szobámban elalvás előtt megfogtam a 110 voltos áramot és a lábujjaimmal zongoráztam a vaságy rácsain, hogy kisebb vagy nagyobb áramot kapjak. Tehát nekem a véremlében volt az áram érzése. De a többi kísérletre is nagyon élénken emlékszek. Mondom, miért ne bontanám én a vizet váltóárammal? Egy nagy befőttesüveget megtöltök vízzel, azt lefordítom egy vízzel telt lavórba, aládugok két grafitceruzát, megvan a két pólus, bekapcsolom a váltóáramba és lesz, ami lesz. Lett is. Kifejlődött a hidrogén és oxigén keveréke, vagyis a durranógáz. A végén a nagy hőfejlődés miatt átizzott a grafit, és a robbanástól a közelben minden ablak betört.

Aztán volt nekem egy Lajcsics Laci nevű barátom. Mondom neki, te Laci, nem kellene téged megörökíteni? Csinálnánk olyan halotti maszkfélét rólad. Jó, gyereünk – mondja –, adok hozzá pénzt, akármire kell. Megvettük a gipszet, mondom neki, anyád nincs itthon, te lefekszel erre a deszkára és én majd szépen rádrakosgatom a gipszet, előzőleg természetesen beolajozzuk az arcodat, hogy ne ragadjon. Hogy meg ne fulladj, itt a szódásüvegnek ez a csöve, a szádba veszed, és azon keresztül lélegzel. Lefeküdt és ráraktam a gipszet, de egyszer csak elkezdett ordítani, süti az arcát a gipsz, mert az köt, s tépni kezdte az arcáról... A

legérdekesebb az volt, hogy benne maradtak a szempillái a gipszben, és amikor megcsináltuk a pozitívot, abban az eredeti szempillák voltak!

A szüleim azt mondták, ha már így szeretsz kísérletezni, ne menj te festőművésznek, azok mind olyan bohém emberek és mind úgy félre-csúsznak, legyél te inkább fizikus. Így iratkoztam Belgrádban fizikára.

Hogy élt Belgrádban?

Nagyon szegényesen. Öt gyerek volt a családban, másoknak is kellett, az idősebb nővérem is tanult. Volt egy érdekes esetem. Éppen vegytan-vizsgára mentem, és nagyanyám nekem ajándékozott egy ódon ezüstórát aranylánccal, mondván: „Nagyon vigyázz rá fiacskám, ez téged érdekel mint leendő tanárt.” Az is nálam volt, meg talán háromszáz dinár vizsgadíj. A belgrádi vasútállomáson összeismerkedtem egy melák alakkal, aki rámkérdezett: „Hát te mit keresgélsz?” „Egy olcsó szállodát – mondom –, mert a Balkánban már aludtam, de az tele van tetűvel, bolhával, és tizenketten vannak egy szobában, az nekem nem tetszik.” – „Tudod, mit – javasolta –, gyere velem, a Vapa-gyár mögött van egy nagy szénarakás, azon megalszunk mi ketten.” Elmentem vele. Még meséltem neki, hogy a csillagok hogy viszonyulnak egymáshoz, mint a gombostű feje a dinnyéhez. – „Jaj, de nehéz az a te bőröndöd, mi van benne?” – kérdezte. – „Hát a könyvek” – mondtam. – „Ja igen, azt már tudom – válaszolta –, a könyvek azok nagyon nehezek.” Már éjfél felé járt, ott volt a Kleist cirkusz, és reflektorfények szaladtak át az égen, még mindig előttem van az a kép. Azt mondja, „da se ne sekiraš”,³⁴ ha neked van valami pénzed, azt szépen kösd egy zsebkendőbe, ha nincs pénztárcád, nehogy kihulljon, és reggel mérgeledj. És ha néha látod, hogy eltűnök, azon ne csodálkozz, dinnyét ettem...

Éjfél után kettő felé arra ébredek, hogy nincs semmi. A bőrönd megvan, de az óráim és a vizsgadíjam nincs, a 99 dináros Bata cipőmet, amit levettettem, hogy ne szorítson egész éjszaka, azt is elvitte. Emlékezetembe véstem a bitangot, aki olyan szentimentális dumákkal szédített, hogy ő tartja el az anyját, és mezítláb (szerencsére ruhában aludtam) megindultam a város felé. Locsolták az utcákat, megállítom az első taxit, mondom, kérem, engem kiraboltak, vigyen azonnal a rendőrségre vagy az állomásra, hogy megfogjam a tolvajt. Kérdezi, fizetsz? Mondom, a pénzemet is elrabolta. Menj a csudába, mondja, ha nincs pénzed, nincs taxizás. És el-

³⁴ „Ne idegeskedj!”

hajt. Eljutottam így is a rendőrségre, ott a rendőrök nagy derűje közepette lerajzoltam a tetteket, az órát és a Bata cipőt is, tehát teljesen kész anyagot adtam nekik. Jókat nevettek rajtam, rámadták valami szökött rabnak a rettentő kemény, kerges bakancsát és kitéssékeltek. Akkorra már reggel lett. Volt egy Szabó János nevű varrógépjavító mester a Studentski dom környékén. Bementem hozzá és mondtam: „Olyan gyönyörű plakátokat festek magának, csak egy pár dinárt adjon nekem, hogy ebédet tudjak venni.” Azt mondja: „Te szélhámos vagy, ismerlek én téged, te csak hazudsz, hogy téged meglóptak, te magad vagy a tolvaj.”

Ezt megírtam Szenteleky Kornélnak versben, megjelent a *Reggeli Újságban*, és Szenteleky nagyon biztató, nagyon kedves pár sort írt nekem. Akkoriban volt valami hét újság, amelynek dolgoztam. A *Reggeli Újságnak* novellákat küldtem, Hangya illusztrációival, a *Grimasz*nak linómetszeteket, Hitler-ellenes és Mussolini-ellenes karikatúrákat csináltam. Hangya Bandit sikerült beszerveznem, hogy fölöttem lakjon az udvari lakásban, még telefonösszeköttetést is csináltam vele. Hangya Bandi ugyanabban a hónapban, ugyanazon a napon született, mint én, azért barátkoztunk úgy össze. Petar Dobrovičhoz jártunk együtt ingyenes akttanfolyamra. Tehát esti időben ezt kihasználtam. Különben a Bolyai Farkasnak az alapító tagja voltam, az irodalmi szakosztályt vezettem, előadásokat tartottam Bolyai Farkasról és a fiáról, meg Zilahyról, tehát volt ott bizonyos aktivitás. Nagyon érdekes, Belgrádban akkor harmincezer magyar élt.

Jelen volt a Híd indulásánál. Emlékszik azokra a viszonyokra?

Megvolt már tehát a sokszorosító üzem. Kis Jóska egyszer azt mondta, valaki felkeresett bennünket, hogy csinálunk mi egy... Megcsináltuk a *Továbbot*, Hirsch Dezsővel, utána pedig a *Hídat*. Főként Lévay Bandival dolgoztunk együtt. Egyszer mintha Juhász Ferenc Becskerekre hívtak volna bennünket, kérdezte, hogy dolgozik a kultúregyesület.

Éreztük már a háború lehetőségét. Valamikor 1939 táján csináltam egy linómetszetet. Egy sisakos csontváz katonaruhában a virágzó tavaszi fa mögé bújjik. Sok linómetszetem jelent meg abban az időben. *Kenyeret, békét, Egy csésze tej*, ilyen dolgok. Én csináltam a *Híd* első fejléceit is, később ügyeskedett a Kis József is, aki nyomdász volt, különben osztálytársam, ezért végig összetartottunk. Ő a felszabadulást követő években meghalt, úgyhogy régi munkásságát nem is nagyon érvényesíthette. Tehát egészen Mayer Ottmár idejéig, de még tovább is dolgoztam velük, de főként eleinte. Az volt az érdekes, hogy a *Hídnál* mindenki beadta

■■■

a kéziratot, de honoráriumra nem tartottunk igényt, örültünk, hogy megjelennek a cikkeink. Néha aztán mégis volt tiszteletdíj.

Milyen kapcsolatban volt akkor a Híd a munkásmozgalmi szerveződéssel?

Inkább csak lelki beállítottságban. Kis Jóska eljárt a szakszervezetbe, de különösebb kapcsolat nem volt. Annyi, hogy a munkások maguk is írtak és felléptek. Lőrinc Péter (Löbl Árpád) is korán bekapcsolódott, Gál Laci is cikkekkkel. Különben Lévy Bandi közvetlen szomszédunk volt, ő még a nővéremet is cikkíráásra serkentette Bebel könyvével kapcsolatban.

Volt egy érdekes vitám bizonyos Dobai álnévvel. Volt egy természet-tudományos cikkem, és belekötött ez a bizonyos Dobai. Egy vitairatom volt ezzel kapcsolatban, de materialista álláspontot képviseltünk mindketten.

Dobai Mátyás Cseh Károly álneve volt.

Úgy van, az a híres Cseh Károly. No igen, csodálatos is lett volna, ha a fizikához nagyon ért.

Mi volt a vita tárgya?

Nem tudok már pontosan visszaemlékezni, de általában a matéria és energia közötti viszony. Tudom, hogy az atomenergiára is felhívtam a figyelmét, voltak már kezdeti kísérletek, a Rutherford-féle első transzmutációk. A modern fizikát az egyetemen is kísértem és a *Természettudományi Közlöny* minden számát végigírágtam, tehát ilyen téren eléggé olvasott voltam. Ezt a cikkemet különben később felhasználhattam újraválasztásoknál is, ötször választottak újra a főiskolán és az egyetemen.

A *Híd*ban jelent meg a *Mesél a hatodik emelet* című novellám, abban azt írtam le, hogyan élnek az egyetemisták Belgrádban. Nekem például volt suszterfelszerelésem, hogy a cipőmet megfoltozzam, magam festettem a szobámat forró mésszel, le is pattogott gyönyörűen. Emlékszem, éppen akkor liften mentem fel egy gyönyörű selyemruhába öltözött fiatal nővel együtt, és én mindig meghatódom a nőktől, ha selyemruhában vannak, emlékszem még a ruha csíkozatára is, de nem mertem hozzá szólni, mert csak egy meszes szegény diák vagyok, ő pedig egy elegáns kis hölgy, aki nem áll szóba egy ilyen munkáskinézésű egyénnel. Különben a hatodik emeleten, ahol csak munkások voltak, még kályhám se volt, vettem egy deszkát, a falra erősítettem és arra raktam a könyveimet. Aztán volt egy

■■■

jó vastag spiráldrótom, azt két szögre felerősítettem és rákapcsoltam a lift villanyhálózatára, az melegített, mondom, talán csak nem fog meg a háztulajdonos. Egyszer találkoztam vele a liftben. „Mi az – mondta –, maga ott lakik a munkások között?” Mondom, ott élek, nekem az ott jó, kellemes. Ha kinézek az ablakon, látom a Száva ezüst folyamát, ott a Száva és a Duna torkolatánál. A manzárd kicsit hideg, de azt kibírja a diákember, fiatal szívvel. Az mondja, szóval maga magyar. „Pa i moj hauzmajstor je Mađar, ali je majstor čovek!”³⁵ Ez nagyon megmaradt az emlékezetemben és megfogadtam, ha már magyarnak születtem, igyekezni fogok, hogy legalább „majstor čovek” legyek, hogy elismerjék a szakmabeli tudásomat.

Hogyan kezdett gyerekeknek írni? Hogy született a Fizi Karcsi?

25 éves koromban megnősültem. Akkor még csak *Grimasz*-karikaturista voltam a Gál Lacinál, összebarátkoztunk és a szomszéd szobában megismertem az öreg zsidó nénikét, akinek az unokáját, a Julikát, aki látogatóba járt Szegedről, feleségül vettem. Ő 17 éves volt akkor. Gondoskodni kellett róla, hogy legyen mit ennünk. A *Napló*hoz szegődtem és volt úgy, hogy a *Napló* szerkesztői fizették ki az egész havi kosztomat, különben éhen haltunk volna. Társadalmi munkásságom nem volt olyan jellegű, hogy politikai cikkeket írhattam, hát a gyerekmese állt hozzám legközelebb, amúgy is szerettem mesélni. Most, hogy az Újvidéki Rádióban komoly fizikusokról kell beszélnem, ez sokkal nehezebb, mint mesélni fizikai eszközökről, jelenségekről gyerekek számára. Az utcán most is elkaptam egy apró kis kölyköt, mindjárt mutattam neki a fényképezőgépet, és általában a bőgő gyerekeket imádom, a feleségem is imádtta volna, de nekünk sajnos nem volt. Így más gyerekeinek mesélünk, ez egy bizonyos kompenzáció.

Hogy miként született a Fizi Karcsi? A legjobb gyerekkori barátom Karcsi volt, Beszédes Károly, most Belgrádban elektromérnök. Nagyon sokat kísérleteztünk gyerekkorunkban, így született a Fizi Karcsi név. Ez egy gyűjtőcím, amelynek keretében igyekeztem minden jelenségről valami egyszerű kis történetet kitalálni, hogy legyen valami az atomhajtásról, az anyagátalakulásról, de legyen a Napról is, meg hogy milyen viszonyban vannak a bolygók a Naphoz képest, legyen az erőszakosságról és a durvaságról is egy kis nevelés, hogy nemcsak a futball a világ, hogy megmutassam a munka örömét és a természet ezer arcát, ez volt a célom. Szívesen olvasnám fel ezeket a meséket még halálom előtt, talán

■

³⁵ „Hát az én házmesterem is magyar, de igazi mesterember.”

adnak egyszer rá alkalmat a rádióban. Az a híres politikus itt Újvidéken malomipari munkás volt, a Laták sógora, az mondta mindig: „Nagyon szeretem olvasni a maga gyerekmeséit, mert amit én valamikor tanultam az iskolában, az egyszerre felélénkül bennem.” Gondoltam, nem tanultad te azt soha az iskolában, de örülök, hogy ilyen gyermekese formájában beveszed. Mert mégiscsak a természet ismeretét terjesztem, ha így áttranszponálva is, hogy emészthetőbb legyen. Ez becukrozott orvosság.

Orvosság? Mi ellen?

Valamivel ki kell tölteni az agyat, mert ha egy koponya üres marad, abból terrorista lesz, vagy alkoholista, vagy narkomán. Ebben a világban, ahol az értékek csak munka révén teremődnek meg, ilyen irányban kell nevelni az ifjúságot, nem pedig arra, hogy csak álmodozzon. A fizika az összes mesterségek alapjait ismerteti. Aki nem ismeri a fizikát, az nem lehet újtó, se feltaláló. Mi nagyon szívesen osztogatjuk ezt a két titulust. Egy tanítványomból, akiről azt gondoltam, hogy érti a fizikát, valami igazgató lett, és egyszer az utcán megkérdeztem tőle, mivel foglalkozik. Azt mondja: „Igazgató vagyok, de különben tudományos disszertációkkal is foglalkozom. Rájöttem arra, hogy a nyomás nem egyenlő erő osztva a felülettel, nem ám!” „Hát mi?” – kérdeztem. Azt mondja, az erőt meg kell szorozni a felülettel, mert ő ezeket a műanyag hamutartókat préselve rájött, hogy minél nagyobb a felület, annál nagyobb húzóerő kell hozzá, és ilyesmik... Mondom, nézze, a tudományos felfedezés nem olyan nagyon közvetlenül a felszín alatt van, hanem kissé mélyebben. Nem lehet ilyen alapvető fizikai dolgokat egyszerűen csak úgy „föltalálni” és abból doktorálni. Van még különben egy muzsikus ismerősöm, aki az idegemenre ment egyrészt azzal, hogy rettenetesen sokat köpködött, másrészt, hogy mindig azt mondta, van neki egy új gondolata. „Odaerősítke egy autó elé egy mágneset, és éppúgy, mint ahogy a ló húzza a kocsit, ha elébe teszünk egy szénacsomót, a mágnes úgy fogja húzni az autót.” Én, mondom, kitaláltam valami mást: egy olyan trombitát, amelyet nem a vékony végén kell fújni, hanem szívni kell a vastag végén (az illető ugyanis kürtös az Operában). Azt mondja, ahhoz te nem értesz. Hát mondom, te meg nem értesz a mágnesességhez.

Volt még egy érdekes emberem. Valahonnan vidékről minden évben eljött azzal, hogy bemutatja örökmozgó gépének a legújabb változatát. Azt mondja: „Látja ezt az ingát, ezt kicsit meg kell csak suhintanom, jobbról és balról egy hajszálrugó van, és akkor ez megy heteken át. Ezt én már Londonban bemutattam, mert a fiam ott karriert csinált.” – „Bemutatta?”

– kérdeztem. „Igen, a tudósok összejöttek, mosolyogtak, nagyon szívesen fogadtak.” – „De ide figyeljen – mondom –, nem mehet az az inga energia nélkül, maga kipróbálhatja, köthet egy téglát egy kötéltre és rá az eperfára, hogy lengjen, akkor is egy bizonyos idő múlva megáll, általában újabb energiabefektetés nélkül nem mehet semmi.” De ő csak azt hajtja: „Ez nekem sikerülni fog, ezt én tovább fogom tökéletesíteni. Hanem, hogy maga meghallgatott engem, és most már tizedszer, itt van megint egy öt literes köcsög méz. Tudja, én méhész vagyok. Fogadja csak el nyugodtan. Aztán ha újabb találmányom lesz, majd megint jövök.”

Türelmes volt az emberekkel?

Nagyon. Végtelenül szeretem az emberek kíváncsiságát. Nekem csak az elfásult ember az iszonyatos. Attól menekülök. Vagy az öndicsérő ember, de sajnos én is sokszor ebbe a hibába esek. Az emberek kíváncsisága viszont nagyon érdekel. Például abban a satellitkorszakban az Ivšić nyomdász a *Magyar Szóban* esténként úgyszólván nyolctól tízig állandóan gyötört kérdésekkel, én meg boldogan válaszoltam neki (különben erről Čačakon is tartottunk előadást, a szabadkai Népkörben is néhányszor, akkor Adán, Moholon...). Érdekes, hogy milyen nehéz az embereknek valamit megmagyarázni, ha hiányoznak bizonyos alapfogalmak. Az Ivšićnél az volt a fő probléma, hogy az a satelit miért nem esik le. – „Nem esik le – mondtam –, mert van egy tehetetlensége, az a bizonyos centrifugális erő, amivel igyekszik a megforgatott kerékpárkerékről a sár megszabadulni. De aztán van a satelit és a Föld között egy vonzóerő, és a satelit azon a pályán kering, amelyen ez a két erő egyenlő. Így kering végeredményben a Hold a Föld körül, a Föld a Nap körül, ez egy természeti tünemény, bizonyos Isaac Newton magas matematikai számításokkal bizonyította.” Másnap aztán megint beivott egy kicsit az én Ivšić barátom, s rákezdte: „Tanár úr, mesélje csak a satelitet!” Mondom, megy az a satelit, két erő egyenlő egymással...” „De miért nem esik le?” Azért, mondom, mert nem tudja, hol van a le. És elmondtam neki tízszer is, hússzor is boldogan.

És akkor láttam, hogy a gyerek a leghálásabb publikum. Annak érdemes mesélni, az olyan, mint amikor a friss földbe az ember elhinti a magot, az bizonyára kihajt, és biztos eredményt hoz. Tanítványaimnak a szavaiból meg a hozzám való viszonyulásukból láttam, hogy nem volt hiábavaló a fizikának az a sokirányú propagálása. Biztos vagyok benne, hogy beléjük épült. A nagy fizikusoknál is mindig volt valaki, aki fölkarolta és irányította őket. A szerencsétlen kőműves fiából lett a Gauss

■■■

annak köszönhetően, hogy Humboldt professzor felkarolta. Nem beszélve Faradayról, aki könyvkötősegéd volt, és úgy vágódott be a professzorhoz nagy nehezen, hogy az előadásait szépen bekötötte, bevitte, és így vették fel üvegmosónak. Aztán itt van Röntgen, akit kivágtak valami kis semmiség miatt az iskolából, és mégiscsak igyekezett bizonyítani, hogy ő azért ember, hogy tud értéket teremteni. Elbukni nem szégyen, mindenki elbukhat, de utána lábra kell állni. Így én is elbuktam, mondom, ötödikes koromban, de legalább megedződtem. A rajzolást utána se tudtam abbahagyni, de aztán már jobb helyeken rajzoltam.

A Fizi Karcsi kalandjain kívül van még egy könyve, A lábfülesek bolygóján. Erről még nem beszéltünk.

Volt egy *Buksi* című lap. Bogdánfi mondta: „Csináljon abba valami különleges, fantasztikus dolgot, olyan lábfülesek, maga Sztrikó!” Engem általában, de apámat is gyakran Sztrikónak neveztek, pedig az a Kovács Sztrikó valahogy összetartozik, és nem szeretem, amikor nagyon lesztrikóznak. De mindegy, én csak Sztrikó maradtam, és gondoltam, ez érdekes is lenne. Egyáltalán az ötlet, hogy valaki elkerül egy olyan bolygóra, ahol minden fordítva van, mint itt. Írtam olyan meséket, amelyekben a hinta fölfelé libeg, a fák és növények beszélnek, de van bennük kaland, bennük van az egymásrautaltság gondolata is.

Érdekl, hogy hova jutottak el a könyveiben szereplő ötletek, gondolatok?

Érdekel. Nagyon jólesett, amikor hallottam, hogy a *Könyvvilágban* kétszer is keresték *A lábfülesek bolygóján* című könyvem. Tehát valaki beleolvasott, és látta, hogy abban több van, mint amennyit a gyerekeknek szánnak. Vannak ott rejtett gondolatok is. Valahogy úgy kell írni, hogy az jövőbe mutasson. Nem mondom, hogy amit megírtam, az örök életű. Nagyon messze áll attól, nekem mégiscsak mellékfoglalkozásom volt a gyermekirodalom.

Beszélgjünk akkor most főfoglalkozásáról. Hogy került az egyetemre?

A megszállás alatt a szabadkai gimnáziumban tanítottam. Egyszer csak jött egy rendelet, hogy engem az újvidéki szerb tannyelvű gimnáziumba helyeznek át, fizika és magyar nyelv tanítására. Nagyon kellemetlen volt,

■■■

mert anyám és feleségem is Szabadkához kötött, de kénytelen voltam elvállalni. Újvidéken volt a diákok között egy Đurić nevezetű nagyon értelmes fiú, aki később Amerikában doktorált, az volt az egyik kedvenc tanítványom. Ő az én szerbül igen gyengén fogalmazott előadásaimat másnapra stílusosan gyönyörűen kijavítva sokszorosította az egész osztály számára. A felszabadulás után a papája, Branko Đurić hívott engem a tanárképző főiskolára. Ott nagyon szépen dolgoztunk Đurićtyal, Ćulummal és dr. Jankovićtyal. Tíz évig voltunk ott, akkor a tanárképző főiskola megszűnt, úgy kellett határozni, hogy megszűnjék. Egy ideig a technikai főiskolán dolgoztam honorárisan, a feleségemet természetesen már lehoztam, lakást is kaptam még 1946-ban, és akkor megkíséreltem bejutni az egyetemre. Fel is vettem mint előadót. Kortársaim különben akkor doktoráltak, úgyhogy kellett valaki, aki húzza az igát, tehát több órát is tartson, mint a norma, mert az egyetemi norma csak két-három óra, én pedig 12 órával dolgoztam egész 18 évi egyetemi „karrierem” alatt. Közben Szabadkára is jártam, ahol magyarul adtam elő a fizikát, mert ott vegyészeink és matematikusaink voltak. Sokszor mondta a feleségem, milyen fáradt vagy, nem megbeszéltük, hogy Szabadkára már nem jársz? Mondom, igen, de ezt nem lehet félbehagyni, ott emberekről van szó, van egy harminc hallgató, aki engem vár, és nincs senki, aki vállalja, hogy magyar nyelven ad elő fizikát, oda járnom kell. Így volt.

39 év szolgálat után, korom folytán, mert már 67 éves voltam, nyugdíjaztak. De nagyon bántott, hogy nincs meg a 40 munkáévem. Eszembe jutott, hogy voltam én újságíró is előzőleg, nem akartam mindjárt tanár lenni, mert tudtam, hogy valahol Kosovska Mitrovicán vagy Prizrenben kaptam volna állást, és nem volt kedvem ehhez. Így a *Naplónál* dolgoztam, csináltam a Hitler-ellenes karikatúrákat, és Arányi Jenő után én szerkesztettem a gyerekrovatot, a *Habostortát*. Rajzoltam, illusztráltam, a vasárnapi számokba mindig 8-10 linómetszetet készítettem, nagyon színes, szép, százoldalas számok jelentek meg ebből az újságból az illusztrációimmal. Tehát eszembe jutott, hogy újságíró is voltam, elmentem a társadalombiztosítóba Szabadkán, és a hiányzó egy év helyett három évet találtunk, amit minden további nélkül elismertek. Ez nekem erkölcsi szatiszifikáció volt, hogy mégis dolgoztam, nem léhaskodtam. Közben színházi díszlettervező is voltam. Igaz, néha túl nagyra sikerültek a díszletek, úgyhogy nem fértek be a színpadra a színészek, s akkor ki kellett dobni pár széket. Akkor is szenvedélyesen foglalkoztam fényképezéssel, üzleti hirdetések készítem diapozitívrá. Még most is emlegetik, akik megrendelték tőlem.

A háborúban sokszor találkozott a halállal?

Annyiban, hogy tizedelték az embereket, hogy azt mondják, most te fogsz ideállni a gödörbe, és ha jön az amerikai tank, akkor kiugrasz és ráereszted azt a páncélfaustot. De engem valahogy mindig kimustráltak. Rajzolással, térképkészítéssel meg fortifikációs ásásokkal megúsztam valahogy. Volt még egy másik esetem is a halállal. Az Elba folyón kellett átmenni egy schiffel és a németek csak ordítanak a magyarokra: los, los! Előző éjszaka álmomban anyám azt mondta, hogy mindenem el fog veszni, vegyem magamhoz, ami értékes. Kivettem a hátzszakomból a diplomám meg a festékeimet, hogy tudjak rajzolni. És mi történt? Az Elbán óriási hullámok jöttek, a hajó elkezdett dobálózni és ledobta a kocsinkat a holmival együtt, volt rajta még tokaji is egy egész hordóval... Soha többé nem jutottam a holmimhoz, de a diplomám a zsebemben volt. Egy orosz filozófiatanárom (Velikovnak hívták) mondta, hogy az emberekben megvan az életösztön és a halálösztön, és attól kell menekülnünk, hogy a halálösztön uralkodjék rajtunk. Szükséges mind a kettő, mert sokszor vállalni kell a veszélyt, de harmóniát kell tartani közöttük.

Lehet, hogy valamit másként is csinálhattam volna, de nem sokat. Örülök, hogy a halálos veszedelmekből, amikor kihurcoltak Németországba, végül mégis ép fejjel hazaérkeztem. Kórházauton, mert a lábam elgennyesedett a sok gyaloglástól meg fagyástól. Lövegtalpakon hurcoltam át magam, végül Schleswig-Holsteinbe jutottam, de előbb megjártam Stargartot, most Szczecin Lengyelországban, méghozzá legfőképp gyalog vagy lövegtalpon hasalva, mert én nem voltam úriember, nem voltam tiszt a magyar hadseregben, hanem csak olyan „csatlós”, aki örül, hogy él. A szerb hadseregben elvégeztem a tisztiiskolát, és nekem fáj a bizalmatlanság. Apámat is lecsetnikezték, pedig ő első világháborús hadnagy volt. Én nem, én hadapród őrmesterként végigvergődtem ezt a háborút és életben maradtam. Örülök, hogy nem vitézkedtem. Volt egy zsidó barátom, Alstein Edének hívták, az mondta: „Te Zoli, most vigyázz, jön ez a háború, gondold meg, ha te hősködni akarsz, akkor valószínűleg elvész a fejed. Te igyekezz túlélni ezt a szörnyű időszakot, amely most következik.” Sajnos az én Edém nem került életben haza, mint ahogy a Mikić Batót is lelőtték a szabadkai állomásnál. Az is jó barátom volt, gyerekkori barát. Nem vagyok egy nagy, jelentős személy, én egy tucateMBER vagyok, de igyekeztem becsületesen megállni a helyemet a tucatságomban.

Számomra épp az a lényeges, hogy sok sztereotípiától sikerült megmenekülnie.

Nagyon sok sztereotip ember vallásos angyalmesékkal etet engem, de valami karrierizmus van abban, valami helyezkedés. Kevés ember mer a saját fejével gondolkodni, hanem frázisokba kapaszkodik, és sok esetben nem is tudja megindokolni azt, amiben hisz.

A XX. századi fizikusok általában filozófiával is foglalkoznak. Miért?

Azért, mert a fizika tele van meghökkentő dolgokkal. Itt van például a lézersugár vagy a félvezetők kérdése.

Szóval úgy gondolja, hogy a fizikus akkor fordul a filozófiához, amikor valamiről még semmit se tud?

Igen, erről van szó, hogy a dolgokat túlságosan felszínesen tudjuk, és minden törvény csak egy bizonyos intervallumban érvényes, azon kívül már új törvények jönnek. Itt van például egy kis digitron működése. Kevés fizikus van még, aki ezt alaposan megmagyarázza, de használni már tudjuk, ugyanúgy, mint ahogy valaki mondja: nekem van egy hároméves kölyköm, az már ért a televízióhoz. Kérdezem, mit ért? Megnyomja a gombot és már látja a képet. Meg tudja nyomni a gombot. A dolgokat túlságosan felszínesen ismerjük, olyan mélységig jutottunk, mint az almának a héja, tehát nagyon gyöngé kukacok vagyunk. Einsteinnek van egy nagyon érdekes mondása: „Téves volna azt gondolni, hogy az agyunk teljesen objektív mérőeszköze az igazságnak, mert olyan motivációkkal modulált, amelyek miatt az igazságot közvetlenül nem ismerhetjük meg.” Mi csak bizonyos vonatkozásait tudhatjuk meg.

Mire lenne a legkíváncsibb?

Arra, hogy mikor találunk fel egy olyan készüléket, amely az agyban lejátszódó folyamatokat kivetíti. Most általában a biofizikának van óriási perspektívája. Karinthy *Utazás a koponyám körül* című könyve állandóan ott van előttem. Karinthy-imádó vagyok. Karinthy végtelenül sokat inspirált, annyira, hogy voltak meséim, amelyekről később felfedeztem, hogy Karinthy, más formában ugyan, de már megírta őket.

Érdekli a történelem?

Történelemből buktam meg annak idején, és most kezdek olyan érési fokra jutni, hogy kezd érdekelni. De különben az az annyira relatív

szemlélet, hogy a piros oldalról nézem-e a feketét, vagy a fekete oldaláról a pirosat, az valami egészen más. Rettenetesen háborúellenes vagyok, és érthetően, hiszen életpárti vagyok. Sajnos Adlert nem nagyon adják ki, pedig nagyon fontos, amit a hatalmi ösztönről ír. Hogy „majd én megmutatom, ha én leszek az úr”. Valaki azt írta, hogy az embereknek több szabadidőt kell adni, hogy kulturálódjanak. Mi történik? Adj neki több szabadidőt? Még többet fog zabálni, még többet fog járni futballmérkőzésre, üvöltöni, még kevesebb értéket fog termelni, még jobban elrontja a saját életét. Tehát nem biztos, hogy a felszabadult idejében olvasni fogja majd Kantot, Hegelt, vagy nem akarok maradi dolgokat mondani, például Nietzschét. Az olvasást és a jó előadásokat vonzóvá kell tenni az emberek számára, és értéket kell adni. Van, aki leül a tv elé és mindent felfal, mindent bámul. Ismerek jó, érdekes embereket, akiknek az életük most, a televízió-korszakban teljesen egyoldalúvá vált. Rátapad a szemük a tv-re. A Science et vie-ben, az járt nekem 15 évig, volt egy karikatúra: egy hason fekvő csecsemő bámulja a tévét, alatta a szöveg: „Neki öt teljes esztendő az életéből a tévével fog eltelni.” És nem lát semmit, csak újrándozó majmokat.

Valószínűleg azért nézik sokan a tévét, mert lusták vagy félnek gondolkodni. A televízió kész programot ad. A gutenbergi eszközök viszont választás elé állítják az embert.

Ez olyan, mint az a húskonzerv, hogy nem kell semmit se csinálni. Bevallom őszintén, én úgy sütök, főzök, mint egy jó háziasszony. Szépen megsózom azt a csirkét vagy pulykát, tepsibe teszem, és akkor élvezem a fizikát.

Szereti a rendet?

Jaj, ez nagyon fogas kérdés! Szeretném, de sajnos inkább káosz van körülöttem. Néha összerakodok, de aztán megint rendetlenséget csinállok. Ki tudja, egyáltalán nevelhető-e rendre valaki, aki eredetileg bohém beállítottságú, eltúri maga körül a rendetlenséget? Van a rendben egy bizonyos unalmas egyöntetűség. A természet káoszból áll, kaotikus mozgása a molekuláknak, de óriási teljesítményt lehet elérni vele a rendnek, a rendezettségnek a hatása alapján. Én persze csak fizikai analógiákban tudok gondolkodni, a katonai rend az egész más... az, hogy fekédj, pihenj, fekédj, és a végén lödd agyon az ellenséget.

Hisz a sorsban?

Kicsit furcsa religiózus elképzeléseim vannak. Nyolcadikos gimnazista koromban írtam egy verset:

*Olyan vagyok, mint bárki más,
pár erényem van, száz hibám,
de sok irigyen nézhet rám,
egy kincsem van, az akarás.*

Tehát én az autoszugesztiót, az akarást, a dolgok célszerű véghezvitelét tartom a legszentebb dolognak. Teljesen privát kérdés, hogy ki miben hisz és hogyan képzei el az istent. Haeckel írja: „Ha az ember olyannak képzei Istent, mint amilyen ő, ez épp olyan, mintha egy vekkeróra azt mondaná, engem egy nagy vekkeróra készített.” Fel kell az embernek készülnie arra, hogy fogékony legyen a természet impulzusaira.

Könnyen tudott bánni az emberekkel?

Nem mondhatom, hogy nagy összeütközéseim lettek volna. Volt, hogy hiúságomban megsértettek és akkor túlságosan gyorsan és hevesen vágtam vissza. De különben az én elvem az, hogy minden emberben fel kell fedezni az értéket. A hadifogságban valami ezer kilométert gyalogoltam együtt egy férfival, 40 kilométereket naponta. Azt mondta az illető, hogy gimnáziumot végzett. Kérem tőle, tud valamit a cosinusról? „Hallottam róla valamit” – mondja. Hát mire vonatkozik? Tíz perc alatt kiderült, hogy nem végzett gimnáziumot. Mondom neki, vallja be, milyen szakmát tanult. Azt mondja, én pék vagyok. Hát akkor arról meséljen, az egy zseniális dolog! Csodálatos kalorimetriai dolgokat mesélt, hogy a kiflikkel hogyan próbálják ki a kemence hőfokát, bámulatos kalorimetriai tudása volt. A parasztnak bámulatos mezőgazdasági tudása van. Csak meg kell hallgatni, hogy ő hogy vet, az mind izgalmas dolog. Tehát nincs unalmas ember. Kosztolányi írta valahol: „Kinézek az ablakon és elgondolkozok, szerencsétlen írók, azt mondják, nincs témájuk. Ahány ember elvonul az ablak alatt, annyi regény!”

Sokat utazott?

Nem sokat. Egyszer voltam Párizsban, egy nagyon jó barátom, dr. Kunez Géza mérnök, olajkutató, akinek a szüleit elhurcolták Auschwitzba, ő pedig elment Párizsba és megnősült egy francia nővel, ő volt olyan aranyos és meghívott. Aztán voltam még Kölnben egy tanszergyárban,

ott láttam, hogy a németek milyen szerény felszereléssel, milyen szerény helyiségekben milyen mesés eszközöket készítenek. A röntgenosztályon egy kis tökmag, 12 éves kölyök, mintha szappanbuborékot fújna, csinálta az egyik röntgencsővet a másik után. Az a kölyök már bevezetődik a termelőmunkába, megszereti azt. Mint Gauss esetében, amikor az a herceg, aki ott egy döllyfős főúr lehetett, egy feudális atyaúristen, az is rájött arra, hogy ebben az észet kell kifejleszteni. Több haszna lesz az országnak abból, mintha csak a téglákat rakja egymásra, amit egy bárgyú iszákos egyén is el tud végezni. Nagyon nagy dolog meglátni a palántában a jövőndő alkotót. Nem tudom, meséltem-e, hogy a belgrádi egyetemisták körét az én indítványomra (igaz, hogy nekem ezt Slobodan Ristić szuggerálta) nem Ady Endre Körnek, hanem Bolyai Körnek neveztük el, mert nekünk műszaki értelmiségre is szükségünk van, nem csak irodalmárookra. Nagyon szép dolog az, hogy legyenek irodalmárok, hogy a költők nyakló nélkül írják a verseket, de olyanok is kellene, akik nem csak utánózni tudják az Amerikából jött sémát, hogy megcsinálják azt az elektromos számítógépet, amelynek egyszerre csak a hamuját találjuk meg, mert nem szakember nyúlt hozzá. Amikor egyszer Kašanin jött a technikai fakultásra, akinél rettenetesen sokan buktak, azt mondta a hallgatónak: „Tito még 45-ben évente száz mérnököt tervezett. Én nyolcat.” És nem lett semmi baja, mert a kormányzatunk is azt akarta, legyen nyolc, de az igazi mérnök legyen, ne csak adminisztratív személy. Tehát mindig tovább kell mélyíteni a tudományokat. Én pl. az egyetemen 18 évet, a főiskolán tízet tanítottam, tehát ez 28 év, de minden órára újrafogalmaztam a jegyzeteimet.

Szigorú volt?

Azt mondják, szigorú voltam. De nézze, én magamhoz is szigorú voltam. Mindig azt mondtam, maguk csak negyedannyit tanuljanak, mint ahogy én állandóan kísérem az új irodalmat, és megkapják a tízest. De itt már tökéletesen kell tudni a szakmát. Maguknak jobbakká kell lenniük nálam, különben nincs evolúció, különben visszamegyünk a majmokhoz.

Hogy emlékszik vissza a háború utáni szerkesztőségi életre? Vannak ilyen emlékei?

Vannak. Például Girizd Laci meg Fodor Pali utazott hozzám Szabadkára, hogy megbeszéljék velem a címlapot, és általában nagyon nagy akarat volt bennük, hogy az embereket aktivizálják. Ács Jóska mindjárt eljött,

a régi rajzaimat keresték Sáfrány Imrével vagy még valaki más festővel, tehát törődtek az emberekkel. Jártunk az élőújságokra, az is bennem él még, nekünk volt igazunk a dologban, nem szégyeltem azt a rengeteg Tájékoztató Iroda elleni karikatúrát. Télvíz idején mentünk, Rehák László tartotta a nagy előadást, és akkor nekem karikatúrával ki kellett jönnöm, ezer dinárt kaptam különben egy-egy karikatúráért. Tehát az újságírással 1935-től állandóan kapcsolatban voltam. Általában a felszabadulás után az emberek bizalommal fordultak hozzám és nem felejtették el, hogy kik voltak azok, akik régebben, tehát 1945 előtt dolgoztak. Nem kellett tülekedni, hanem felkarolták és nógatták az embert. De még most is Mucsi Jóska mindig mondja, hogy a Fizi Karcsit folytassam tovább. Néha furcsállották, hogy egyetemi színvonalon igyekszek előadni, és emellett a gyerekeknek mesélek. Miért? Ez kiegészíti egymást. Nem szabad egyoldalúnak lenni és fölényeskedni, absztrakciókkal és aspektusokkal dobálózni, azzal még nem leszek nagyobb tudós. Abban a kissé gúnyregényemben, *A lábfülesek bolygóján* címűben (azt érdemes lesz egyszer alaposan elolvasni) írom, hogy amikor egy festő egy barackot lefestett, fölvisitottak: „Ez egy barack! Ezt meg lehet ismerni! Ezt az embert el kell tüntetni, mert ez olyant fest, hogy meg lehet érteni! Olyat kell festeni, hogy azt érezze az ember, hogy nagyon buta hozzá!” Még gyermekkoromban, amikor kötelező volt a templomba járás, láttam, hogy a mise elején a csengetéskor mindenki lecsapja a fejét és veregeti a mellét: én bűnöm, én igen nagy bűnöm. Akkor mindig fölemeltem a fejem és azt néztem, hogy most mi történik, mit csinál közben a pap, én arra voltam kíváncsi. Nem szeretem a rejtett, susmus dolgokat.

Mióta van nyugdíjban?

Két és fél-három éve. Elég magas volt a tízévi átlagom, mert a szabadkai tanításomat is beszámították. Mondom is a Minda Tibornak, te világ közepé, szervusz, tudod, hogy nekem iszonyatosan magas nyugdíjam van? Olyan boldog vagyok, én azt el se tudom költeni. Nagyot nevetett rajtam. Valamikor Zrenjaninba jártam tanítani Žika Ćulummal, ott barátkoztunk össze Mindával. Vagy pedig a Nagy Feri, én nagyon szeretem azt az embert. Anyámnak tanítványa volt, és engem komoly szakembernek tart, mert az anyám olyan volt. Vannak politikusok, akik nagyon közel állnak hozzám. Nekem különben a politika nem fekszik.

Próbálkozott politikai pályafutással?

Nem, nem. Egyszer volt egy nagyon érdekes esetem. Mondja nekem Halasi Rózsa: „Kovács Sztrikó, maga tudja, hogy mi lesz? A szindikátus elnöke. Az elvtársak azt mondják: magának olyan a múltja, hogy egyrészt kritikus, másrészt pedig a politikai dolgokra sem érzéketlen, s ezért erre nagyon alkalmas.” És csalétekként, mintha már a gonosz nyelvek jelentése eljutott volna a fülébe, azt mondja: „Tudja, milyen gyönyörű titkárnököt kap ahhoz? Mindent a világon megcsinál az!” Mondom: „Tudja mit? Én nem leszek soha a szindikátus elnöke. Mert ha a párt nem fogja megvédeni a munkás érdekeit, akkor én mint pártönkívüli nem fogom megvédeni. Ez a párt a munkások pártja, én nem fogok szindikális vonalon opponálni a pártnak, mert nekem az ilyesmi nem tetszik. A szerb közmondás azt mondja: Neću šut sa rogamim.” Tehát ez volt az én politikai karrierem. Kérdeztem én a Lőriktől, az egyik kollégámtól, aki 45-ben, amikor mindjárt kineveztek, támogatott, biztatott és még kölcsönt is akart adni: „Miért segítesz te engem?” Azt mondta: „Tudod, te voltál a legközelebb az eszméhez.” Én ezt így is tartottam. Legközelebb voltam az eszméhez, mert az eszme végeredményben a munkásérdek, és a munkás az, aki az értéktöbbletet teremti.

Voltak nehéz időszakai az életben?

A feleségem halála után, amikor bögve adtam elő. Csurgott a szememből a könny, és közben diktáltam a fizikai tételeket. A krétát nem bírtam a kezembe fogni. Javasolták, hogy menjek nyugdíjba. Mondom, akkor végem van, mert ha állandóan csak a halott feleségemre gondolok, akkor megbolondulok. Szeretnék most már kevesebb fájdalommal élni. Ez a sok infarktus nem tetszik nekem. Figyelem az újságírókat, sok értékes ember agyonhajszolta magát. De valakinek nem árt. Például Lukónak, a *Komunist* szerkesztőjének. Az egy vasgyúró, megvan először az asztalos képzettsége, és ha nem azt farag, hanem cikket farag, az is megy neki, és mosolyog, és vidám, és francia szakos diplomája is van. Ez az ember tetszik nekem, az ilyen szívós, ellenálló. De ott van az én Mirnics Jóska barátom, tudja, hogy miket írt, hogy ne emlegessem. Agyonhajszolta magát. Itt is kellett dolgoznia, ott is, nem aludt, nem pihent, állandó lelki feszültségben élt. Azt nem lehet. A paraszttól még sokat tanulhatunk, az nem szokott infarktusból meghalni.

Gondolkodott, hogy mit fog ezután csinálni?

Szeretnék gyerekgregényt írni. *Kisbajnokok Kisbajmokon* – ez lenne a címe, fel van már fél éve írva a falra. Az első bűnök, első hibák, első tévedések története lenne. Valakire az ember átruházná azt a sok akarást, ami benne fészkelődött és valahogy kijött belőle, de talán szebben is meg lehetett volna valósítani.

Toleráns volt azokkal szemben, akik nem olyanok voltak, mint maga?

Természetesen. De igyekeztem mindig a saját elveimet is kifejteni. Szegény jó apámmal, aki nagyon vallásos érzésű volt, sokat vitatkoztam, ma már bánom is. Nem azért vitatkoztam vele, hogy bebizonyítsam: az ő álláspontjai helytelenek, hanem hogy lássam: az én álláspontomban van-e valami igazság. Halálán volt, és én ott ültem az ágya mellett, mondom neki, apuka, gondoljon csak vissza arra, hogyan nemesítette azt a Pista bácsi által ültetett száz fát, az egész élete nemesítés volt, emberek és növények nemesítése. Erre apám az mondta, csak azt szeretném, ha megpróbálnád... elmondani az *Üdvözlégy Máriát*. Nem tudtam elmondani.

